

ATATÜRK'LE OKYAR'IN ÇIKARDIKLARI GAZETE: MİNBER

Dr. FETHİ TEVETOĞLU

1988'de 45. ve 50. ölüm yıldönümlerinde aziz hatıralarını saygı ve şükranla andığımız Okyar'la Atatürk, gençlik yıllarından son nefeslerine kadar elele ve omuz omuza aynı saflarda Türk vatan ve milletine büyük hizmetler etmiş iki samimî silâh ve dava arkadaşının ideal örneğidirler.

Daha önce de konu ile ilgili araştırmalarımızda belirttiğimiz gibi, Türk Millî Mücadelesi ve İnkılâbı Tarihi'nin, Atatürk Çağı'nın ön safta gelen ünlü devlet, diplomasi ve politika adamlarından biri Ali Fethi Okyar'dır.¹

O'nun son derece renkli, canlı ve mücadeleli geçmiş askerî siyâsi hayatı, diplomasi alanında gördüğü başarılı hizmetler, Türk milletinin çok partili demokratik rejime kavuşturulması yolundaki deneme ve çabaları, Atatürk Çağı'nı araştıran tarihçilerin üzerinde dikkat ve titizlikle durmaya zorunlu buldukları hususlardır.

Ali Fethi Okyar, Mustafa Kemal Atatürk'ün gençlik yıllarından bu yana daima beraber olduğu en eski ve samimî bir dava ve mücadele arkadaşıdır. Atatürk ve Okyar arasındaki bu köklü dava ve mücadele birliği, Harp Akademisi sıralarında başlamış; İttihat ve Terakki Cemiyeti saflarında, Trablus ve Balkan cephelerinde devam etmiştir.

Ali Fethi - Mustafa Kemal ikilisinin, İttihat ve Terakki Fırkası'nın üç liderinden özellikle Enver Paşa'ya karşı olan durum ve tutumları incelenirse, Millî Mücadele ve Atatürk Dönemi Tarihi'nin sisli ve karanlık bölümleri aydınlanır; doğru ve dürüst yorumlara erişilir.

Kuşkusuz bu, çok geniş bir araştırma konusudur. Bizim burada kısaca değinmek ve hakkında bilgi verdiğimiz husus, yüce Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hızlandırmış İttihat ve Terakki liderlerinin, yurdu

¹ Fethî Tevetoğlu: Atatürk'ün Davasını Yürütmekte İlk Aklına Gelen Arkadaşı: Ali Fethi Okyar, Türk Kültürü, Ağustos 1987, Sayı: 292, ss. 9 - 17.

Fethî Tevetoğlu: Ali Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları (30 Nisan 1921 - 16 Ekim 1921), B e l g e l e r Türk Tarih Belgeleri Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 16, ss. 113-130.

perişan bırakıp, hesap vermeden kaçtıkları günlerde, Ali Fethi - Mustafa Kemal ikilisinin ortaklaşa çıkardıkları MİNBER gazetesidir.

İttihat ve Terakki'nin ilk dönemlerinden başlayarak askerlerin politikaya karışmalarına; İttihatçılığın siyasî cinayetler düzenleyen komitacılığa dönüştürülmesine ve Enver'in baş çektiği Bab-ı âlî Baskını ve Nâzım Paşa'nın öldürülmesi gibi siyasî cinayet kararları alıp uygulamasına şiddetle karşı olan Ali Fethi - Mustafa Kemal ikilisi, Cemiyetin son döneminde büsbütün belirmiş bulunan yanlış iç ve dış politikasını asla benimsememiş; çekinmeden açıkca onları tenkit etmiş, uyardırmaya çalışmışlardır. Bu iki mefkûre arkadaşı, Enver ve Talat Paşaların yurttan kaçmadan önce geride bırakmaya çalıştıkları Teceddüt Fırkası gibi tampon kuruluşlardan da uzak kalmışlardır. Buna mukabil, Ali Fethi Bey Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'nı ve MİNBER gazetesini kurmuş; Mustafa Kemal Paşa da arkadaşına destek olarak İttihatçı liderlere karşı davranışlarını birlikte sürdürmüşlerdir.²

Millî Mücadele Tarihi'ni araştıranlar, özellikle İttihatçılığın Millî Mücadele'deki yerini belirlemeye çalışanlar bu noktaya, Ali Fethi - Mustafa Kemal ikilisinin Enver Paşa'ya karşı durum ve tutumlarına titizlikle parmak basmalıydılar. 51 gün gibi kısa ömürlü olan MİNBER adlı gazetelerindeki neşriyatta, Ali Fethi - Mustafa Kemal'in Enver Paşa ve İttihat Terakki karşısındaki durumlarını aydınlığa kavuşturan çok değerli bilgiler bulunmaktadır.

Yıldırım Orduları Grubu ile Yedinci Ordu Karargâhı lağvedilince, Yedinci Ordu Komutanı bulunan Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezâreti emrine alınmıştır.³ Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 Cuma günü İstanbul'a gelmiştir.⁴

İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın elinde maaşından artırıp biriktirdiği üç - beş bin lirası bulunuyordu. Annesine ev almak istediği bu paranın mühim bir kısmını işletmek için bir ticaret işine koyarak kaybeden Mustafa Kemal Paşa, parasının son kalan bölümünü de Ali Fethi Bey'le kurdukları gazetenin sermayesine yatırmış, katmıştır.

² Fethî Tevetoğlu: Ali Fethi Okyar'ın Serbest Fırka Hatıraları, Yeni Forum, 1 - 15 Nisan 1988, Cild: 9, Sayı: 206, s. 33-34

³ Minber, 11 Kasım 1918 Pazartesi, Nu. 10, s. 2

⁴ Minber, 14 Kasım 1918 Cuma, Nu. 13, s. 2

Atay, MİNBER ile ilgili olarak da şunları yazmaktadır:⁵

“... Gazetenin başında Fethi Bey var. Mustafa Kemal, az da olsa, sermaye koyanlar arasında.

Bu yeni ticaret büsbütün tatlı. Yazacaksın, yazdıracaksın, fikir kavgaları yapacaksın, üstelik para da kazanacaksın.

Gazete müşterisi nedir? Bir gazeteyi alanlardan yüzde kaçını ciddi yazı okur, yüzde kaçını meraklı havadisler ve tefrikalar peşindedir, Mustafa Kemal’in bunlar hakkında hiç bir fikri yok. O sanıyor ki o günkü gazetelerde Fethi Bey’den daha akıllı başyazar mı var, kendisinden daha iyi polemik ilhamları kim verebilir, o halde bu gazetenin sürümü de hepsinden daha yüksek olması pek tabii değil midir?

... Evet, gazetecilik de bir ticaret ama, bir fikir adamı için dahi incir üzüm alış-verişi kadar anlamadığı bir ticaret!

... Gazete teknesi, incir teknesi kadar da dayanmaz. Bütün komutanlık hayatından nesi kalmışsa, o da en çok sürülmemesi için hiçbir sebep olmayan bu gazetede eriyip gider.”

MİNBER gazetesi, 1 Teşrin-i sâni (Kasım) 1334 (1918) (25 Muharrem 1337) Cuma günü İstanbul’da çıkmaya başlamıştır. Büyük boyda iki sahifeden ibaret, “Siyâsî, ilmî, edebî, yevmî gazete” MİNBER’in İmtiyaz Sahibi Doktor Râsim Ferid Bey’dir.

1888’de Trablus’da doğmuş bulunan ve Mehmed Ferid Paşa’nın oğlu olan Doktor Rasim Ferid (Talay), Ali Fethi Bey’le Mustafa Kemal Paşa’nın yakın bir arkadaşıdır. Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Ağustos 1918 Pazartesi günü Tefik Fikret’in Âşiyân’ını ziyaretle buradaki defteri imzaladığı sırada yanında bulunan dört kişiden biri Râsim Ferid’dir.

Yayımladığımız Ali Fethi Okyar’ın (30 Nisan 1921 - 16 Ekim 1921) arasındaki 170 günlük hatırasında tespit ettiğimiz bir bilgiye göre de, iki yıllık Malta sürgününden sonra Avrupa’ya uğrayıp, Aventino vapuru ile yurda dönüşünde üç gün beklenen İstanbul limanında ilk birbuçuk günü vapurda kalmış ve çoluk çocuğu ile bile görüşmemiştir. Fakat 30 Temmuz 1921 Cumartesi günü: “Bugün sabahtan akşama kadar vapurda kaldım. Râsim Ferid ve Sezâi Bey’le görüştüm” demektedir.⁶ Ve nihayet

⁵ Falih Rifki Atay, Çankaya, İstanbul 1969, s. 158 - 159

⁶ Dr. Fethî Tevetoğlu: a.g.m., s. 119

Dr. Râsım Ferid Talay'ın Atatürk tarafından IV. dönemde Bursa milletvekilliğine seçtirildiğini ve bu görevin V., VI. ve VII. dönemlerde de Niğde milletvekili olarak sürdürdüğünü görmekteyiz.

MİNBER gazetesinin yazıları altında tarih sırası ile şu adları, takma adları ve harflerden oluşan imzaları bulmaktayız: Hatib, Muktesid, Nâtik, Ali Fethi, Y. B., Nezihe Hamdi, Arı, Kâzım Fahri, Ahmet Hulki, Mehmed Ali, Ressam Ali Sâmi, Ahmed Edib, A (yın). F., İsmail Hâmi, Ahmed Hikmet, Ali Şükrü, Süleyman Râdi, Doktor Cemil Süleyman.

51 günlük gazetenin dört sayısında başyazı sansür tarafından çıkarılmış veya yoktur (Nu. 5, 32, 46, 51). Gazetenin 42 başyazısı imzasızdır. Bunların, üslûp incelemesi sonunda ve özellikle Atatürk'e atfedilen: "O günkü gazetelerde Fethi Bey'den daha akıllı başyazar mı var" gibi kayıtlardan Ali Fethi Okyar'a ait olduğu anlaşılmaktadır. MİNBER'deki üç başyazı (Nu. 1, 2, 4)'nın altında da "Hatib" takma adı bulunmaktadır. Yine gazetenin ikinci sayısından başlayarak ikinci sayfasında yer alan ve Ziya Gökalp'ın (Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak) adlı eserini konu seçen (Asrîleşmek) başlıklı dört gün süren (Nu. 2, 6, 8, 9) seri yazı da "Hatib" imzasıyla kaleme alınmıştır.

Başyazılardan yalnız ikisinde (Nu. 36 ve 40) (İsmail Hâmi) imzasını görmekteyiz. Bu, yakın bir zaman sonra Sivas Kongresi'ne kâtip olacak tarihçi İsmail Hâmi Dânişmend (Merzifon 19 Mayıs 1898 - İstanbul 12 Nisan 1967)'dir.

(Mütareke İktisadı: 1) ve (Millî Piyasa ve İtilâf: 2) başlıklarını taşıyan (Nu. 3 ve 12) (Muktesid) takma imzalı iki makalenin ve (A.F.) imzalı yazının ise Ali Fethi Okyar'a ait olduğu kuşkusuzdur.

Gazetenin çıkış tarihinde (1 Kasım 1918 Cuma), Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Komutanı'dır. Ali Fethi Bey ise İstanbul Mebusudur. Henüz Enver Paşa ve arkadaşları Türkiye'dedirler. Bilindiği gibi, 8 Ekim 1918 (2 Muharrem 1337) Salı günü, Talat Paşa'nın sadrazamlığındaki İttihat ve Terakki Harp Kabinesi istifa zorunda kalmış ve Sadaret makamı eski Londra Sefiri, sabık Sadrazamlardan Tefik Paşa'ya teklif edilmiştir. Zamanın vahimlik ve nazikliğinden ürken birçok devlet ricalinin sorumluluk altına girmekten çekinmeleri yüzünden Tefik Paşa bir hafta kadar uğraştığı halde hükûmet kuramamıştır. Bunun üzerine Sadrazamlık vazifesi, eski Harbiye Nazırlarından Ahmed İzzet (Furgaç) Paşa (Manastır 1864 - İstanbul 1937)'ya tevcih olunmuştur.

İki gün içinde kabinesini kuran ve 14 Ekim 1918 (8 Muharrem 1337) Pazartesi günü vazifeye başlayan İzzet Paşa, ancak 25 gün iktidarda kalamıştı.

İzzet Paşa Kabinesi, 8 Kasım 1918 (3 Safer 1337) Cuma günü öğleden sonra istifa ettiğine göre demek oluyor ki, MİNBER'in yayın hayatına başladığı 1 Kasım'da Ali Fethi Bey, Dahiliye Vekili'dir. Dahiliye Vekilliği'nin son bulduğu 8 Kasım tarihinden sonra ise gazete 43 gün daha çıkmış bulunmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa ise, 13 Kasım 1918 Cuma günü İstanbul'a döndüğüne göre, gazetenin 22 Aralık tarihine kadar çıkan son 40 sayısının yayınlandığı günlerde bizzat İstanbul'dadır.

MİNBER'in birinci sayısında, (Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası Programı) yer almış bulunuyor. İkinci sayısındaki, İttihat ve Terakki Kongresi, Talat Paşa ve Ziya Gökalp'in istifaları ve Yeni Program'la ilgili haberde ise "Hürriyetperver Avam Fırkası azası mükerrer tekliflere rağmen bu içtimada hazır bulunmağa muvafakat etmemişler ve binaenaleyh kongreye iştirak eylememişlerdir" denilmektedir.⁷

Ermenice (Norki Yank) gazetesinin, MİNBER için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini yaydığı ve Tanin yerine çıktığı yolundaki asılsız haberi üzerine, gazetede şu notun yer aldığını görüyoruz: "... Refikimiz bu havadisi acaba nereden almıştır? Norki Yank, birinci nüshamızdan bugüne kadar yazdığımız şeyler içinde Cemiyet'in nokta-i nazarını terviç ettiğimizi (tuttuğumuzu, desteklediğimizi) ispat edecek ne gördüğünü bize lütfen haber verirse pek memnun olacağız."⁸

Hemen ertesi gün, MİNBER'in birinci sayfasında "Kaçmışlar!" başlıklı imzasız yazının yer aldığını görüyoruz. Enver Paşa ve diğerleri hakkındaki duygu ve düşünceleri açıkca ve en sert bir dille belirten yazı şöyledir:⁹

"Kaçmışlar!

Kaçmışlar, tahakkuk ediyor, kimden ve nereye? Adaletten şüphe etmek, kendi milletinden, memleketinden şüphe etmek bu, bir insanın nef-

⁷ Minber, 2 Kasım 1918 Cumartesi, Nu. 2, s. 1

⁸ Minber, 5 Kasım 1918 Salı, Nu. 5, s. 2

⁹ Minber, 6 Kasım 1918 Çarşamba, Nu. 5, s. 1

sinden şüphe etmesine muadildir. Mahkeme var, kanun var, tarih var ve bunların hepsinin fevkinde Allah varken kimden ve nereye kaçarlar? Vicdanları pak, alınları açık, muhti (hata eden, yanılan) olsalar da müctehed (içtihad olunmuş) olduklarını her zaman iddia ederlerdi? Neden korktular? Padişah ve Hükûmet intikam siyasetinden müteneffir (iğrenen, tiksinen), ümmet yalnız adaletin tecelliyâtına muntazır (bekleyen, gözleyen), ortada idare-i kanûniye hükümfermâ, ihtilâl yok, anarşi yok ki bu garip firar için bir mazeret tasavvur olunabilsin.

Fakat bu suretle beyhude nefes tüketmeyelim. Zaman herkesin mahiyetini gösterdi ve gösterir. Her halde caniler için necat yoktur. Eyn-ül-meferr? (Kaçacak yer yok mu?) Memleket kâbusdan kurtuldu. Mecnun veya canî halk içinde daîma muzırdır. Çare birinin zindana, birinin şifahâneye isalidir (ulaştırılmasıdır). Fakat bunlar intihar ederlerse yapacak bir şey kalmaz. Hayatta bulundukça bunlar er geç yine lâyük oldukları mevkilere tikişirler. Bundan şüphe etmeyelim.

Lâkin ders-i ibret almaya bir mâni yoktur. Bütün nefret ve istikrâhımızı bir tarafa bırakarak bu dersten istifade edebiliriz. "Başkasını aldatmak, kendini aldatmaktan başka bir şey değildir." Şu elim kıssadan bu selim hisseyi çıkaran aldanmaz."

Minber gazetesinin, Enver ve Talat Paşalarla, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iç ve dış politikasına karşı olduklarını açıkça sergileyen yazılar, özellikle Ali Kemal'in Ali Fethi Bey ve MİNBER mensupları aleyhindeki haksız saldırılarına verilen cevaplardır.

Yine, Aydın Mebusu Emanuelidi Efendi'nin Rumca gazetelerdeki cidiye alnamayacak derecede gülünç açık mektubuna karşı Fethi Bey'in verdiği demektir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde (Fethi Bey'in Beyanâtı) diye çıkan, kendisini ziyaret eden bir genç gazetecinin uydurma ve düzmecesi bir yazı, hemen Ali Kemal'in Sabah gazetesine de aktarılarak sert bir yazı düellosunun açılmasına sebep olmuştur.¹⁰

Dahiliye Nazırı Fethi Bey, Tercüman-ı Hakikat ve Sabah gazetelerinde yer alan bu kendisine ait gösterilen baştan aşağı değiştirilmiş sözlerini MİNBER'e verdiği bir demeçle açıklığa kavuşturmuştur.¹¹

¹⁰ Sabah, 6 Kasım 1918 Çarşamba, Nu. 10405, s. 1

¹¹ Minber, 7 Kasım 1918 Perşembe, Nu. 7, s. 1

Bu tartışma yazılarından konuya ışık tutan bir önemlisi, (Fethi Bey'in Cevabı) başlığını ve (Ali Fethi) imzasını taşımaktadır:¹²

Ali Kemal Bey, evvelisi günkü Sabah gazetesinde benim için firarîleri "... o yâr-ı kadîmlerini (eski dostlarını) ne derece sahâbet etmek (sahip çıkmak, korumak, yardım etmek) mümkün ise etti, lehülhamd maksûda erdi de çünkü bu dem caniler sahil-i selâmettedirler..." diyor.

Diğer bir gazete dahi beni ve diğerlerini imaen "mebusluğu ve sefirliği yağlı kuyruk addettikleri için mesleklerini terketmiş, İttihat ve Terakki sayesinde bugünkü nüfuzlarına sahip olmuş kimselerdir. Bu fırkanın vasıta-i neşri-î efkârı olan (MİNBER) gazetesinin bütün neşriyatı kâmilen İttihat zihniyetiyle malûdur..." diyor.

Makalâtının (makalelerinin) bütün esasatı (esasları) şahıslara karşı garazkârâne (garazkârlıkla) tecavüzlere (saldırlara) hatta iftiralara ibtinâ eden (dayanan, üzerine kurulan, bina edilen) Ali Kemal Bey'in tesvidâtında (karalamalarında) mantıktan ziyade hissiyât-ı âdiye ve hasise aramak lüzumunu iddia edenlerle beraberim. Bilirim ki sermaye-i muvaffakiyeti halkımızın dedikodu ihtiyacatını tatmin ve bir kısım ahali için maatteessüf gayr-ı kabil-i inkâr bir meyil ve ibtilâ (esef olunur ki inkârı imkânsız bir gönül verme ve düşkünlük, tiryakilik) teşkil eden şahsiyyât ve levsiiyât (pis şeyler) ile iştilgal (uğraşma) inhimâkini (aşırı düşkünlüğünü memnun etmekten ibaret olan mîr-i mûmâ-ileyh (yukarıda adı geçen) benim gibilere de itâle-i lisan (dil uzatma, sövüp sayma) etmekten men-i nefis edemeyecektir. Evet bu hasîsa (karakter) çoktan beri muharririn yazılarında tecelli etmiş (belirmiş) ve kendileri için yegâne sırr-ı muvaffakiyet olmuştur. Yalnız şurasını ihtar etmek isterim ki, firarîlerin Ali Kemal Bey'in murat eylediği mânada yâr-ı kadimleri değilim.

Firarîlerden Enver, Cemal, Talat ile Meşrutiyet'in istihsâli gibi mukaddes gayeler için bundan on sene evvel teşrik-i mesaî (işbirliği) etmiştim. Sonradan bu zevatın millet nazarında adlarını kötüye çıkaran icraatlarına hiçbir suretle katılmadığım gibi, Meşrutiyeti hususî çıkarlarına âlet eyledikleri nazarımda tahakkuk eder etmez, onlara karşı bugünkü kahramanlar tarafından "Velî-yül-na'm Efendimiz" diye hitap edilirken mücadele meydanına atılan bendim. Meclis-i Mebusan'da bulunan ikiyüzelli zat huzurunda yaptığım bu mücadele hiçbir suretle kabil-i setr değildir (gizlenemez). Bu zevat içinde memlekete en muzır bir unsur olarak keşfeyledi-

¹² Ali Fethi: Fethi Bey'in Cevabı, Minber, 30 Kasım 1918 Cumartesi, Nu. 29, s. 1

ğim Enver'e karşı mücadelem ise bundan pek kadîmdir (eskidir) ve Trablusgarp Muharebesi'ne müsâdifdir (rastlar).

Selânik'de teşrîk-i mesaî (işbirliği) ettiğim bu zevatın haysiyetleri ile birlikte şeref-i âcizânemin lekedâr olmaması için açtığım bu mücadele seviyedir ki 10 Ocak İnkılâp Hükûmeti'ni şiddetle takbih (kınama) ve kendileriyle kat-ı alâka eylediğimi tebliğ eylemiştim.

Bu kat-ı alâkayı müteakip Talat ve eiyevm İstanbul'da bulunan diğer bir zat o zaman mahal-li memuriyetime gelerek Enver'in badema bu gibi yolsuzluklarına meydan vermeyeceklerine dair birçok vaad ve vaidlerde bulunmuşlar ve makam-ı teminatta Merkez-i Umumî'ye gelip Kâtib-i Umumî sıfatıyla bilcümle anasır-ı münevvere arasında mümkün olduğu kadar itilâf ve hüsn-ü münasebat tesisine dair olan mesleğimi tatbika mezuniyet vermişlerdi.

Minber gazetesi'nin başlığı

Ancak bu yoldaki faaliyetim ve hatta Ali Kemal Bey ile görüşmüş olmağım diğer aza arasında şiddetli kılı kalı (dedikoduyu, söylenti) ve gıyabında birçok entrikaları mucip olarak bilmecburiye Sofya Sefareti'ni kabul ettim. Binaenaleyh sevdiğim askerlik mesleğimi sefaret gibi yağlı kuyruk arkasında bazılarının sû-i zannı gibi terk etmedim. Bilakis neticesi meçhul bir mücadeleye atılmak için terk-i meslek ettim. Sofya Sefareti'ne tayinimi icabeden entrikalara vakıf olduktan sonra yani 1915 senesi Mayıs'ında istifa eyledim. Bu istifayı aynı senenin Kanun-ı evvelinde (Aralık'ında) tekrar ettim. Ancak 1917 Teşrin-i sâni'sinde (Kasım'ında) oradaki vazifeyi terk ile Mebus sıfatıyla yine meydan-ı mücadeleye atılmaya muvaffak oldum. Bulgaristan ahval-i siyasiyesinin en rakik (ince) zamanlarında her neye mal olursa olsun terk-i vazife ettiğimin esbabını şimdi burada tadat etmek (birer birer saymak, söylemek) istemiyorum.

Şimdi diğer muharrire sorarım: Eğer sefaretî yağlı kuyruk bilmiş olsaydım, bir kısım matbuatın (basının) pek bî-âr ve bî-hayâ (utanmaz ve hayâsız) bir suretle dalkavukluk etmekten çekinmedikleri Talat - Enver Kabinesi'ne karşı mücadele etmek için sefaretî terk eder mi idim? Herhalde bu muharrir yedine böyle bir yağlı kuyruk geçirmiş olsaydı hiç şüphe yok pek pespâye (derecesi aşağı, bayağı) bir surette temellukatta (yaltaklanmalarda) bulunarak daha yüksek bir makama geçmeğe çalışacağı muhakkaktı. Çünkü kendilerinin zihniyeti şu satırlarda pek belli oluyor: "Memleketin büyük bir tehlikeye yuvarlandığını münevver sınıf pek iyi biliyorlardı. Fakat onların nazarında Türkiye nasıl olursa olsun inkırâza (çökmeğe) mahkûmdu. Benaenaleyh ittihatçılığa dahil olarak ne yaparlarsa kârdi. İşte onlar bu zihniyete tâbi oldular."

Bu satırları yazan ve münevver sınıftan madud olması (sayılması) lâzım gelen muharririn zihniyetine tâbi olmamakla müftechirim.

Şimdi meydanı boş bulan dalkavuklar istedikleri gibi isnadatta bulunmakta, rast gelene sebb-ü şetm etmekte (sövüp saymakta) pek büyük cesaret gösterdikleri için mahzâ (ancak, yalnız) bunların arasına girmemek maksadıyla MİNBER'de mümkün olan ihtiyat ve teennîden (sakinme ve dikkatli davranmadan) ayrılmak istemiyorum. Bunu İttihatçı zihniyeti telâkki etmek pek fahiş bir galat-ı fikr ve fesad-ı ahlâka delâlet eder.

Memleketimizin bu hale gelmesinin esbabı menfaat-i umûmiyeyi her şeyin fevkinde tutan mücadele-i hakikatta ahval-i zamana tâbi olmayarak her nevi tehlikeye karşı cesaret gösteren zevatın killetinde (azlığında, kıtlığında) ve fikr-i kanunîyi kendi hevesat-ı şahsiyelerine (şahsî heveslerine) göre uydurmak istidadında bulunanların kesretindedir (bolluğundadır, çokluğundadır).

Ben firarîleri hiç bir veçhile sahabet (sahip çıkma, koruma, arkalanma, yardım etme) etmedim. Onları kaçırmamak için tevkif etmekten (tutuklamaktan) başka çare yoktu. Bir mahkemedен sâdir olmayan (çıkmayan, alınmayan) bir emirle her kimi olursa olsun tevkif ettirmek (tutuklatmak) hilâf-ı kanundur (kanuna aykırıdır, karşıdır). Bir takım su-i istimalâtın (suiistimallerin, kötüye kullanmaların) cinayâtın (cinayetlerin) hilâf-ı kanun (kanuna aykırı, yalan) olması Ali Kernal Bey'in mantıklarınca bu tevkif muamelesini (tutuklama işlemi) muvafık-ı kanun (kanuna uygun) bulmakta ise, ne ben ne de erbab-ı vukuf ve hukuk buna iştirak edemeyiz (katılamayız).

Muhasımlarımızın (hasımlarımızın, düşmanlarımızın) kalbgâhımıza kadar gelerek pek feci ve lerze-bahş (titreten) hükümleri muvacehesinde bulunduğumuz şu sırada velev bir müddet için olsun, etrafımızdan utanarak, kin ve gayz hislerini teskin etmek, sebb-ü şetm (sövüp sayma) heveslerini zapteylemek istemeyenler, matbuatımız ve binaenaleyh milletimiz hakkında ecanibin (yabancıların) pek fena hüküm vermesini mûcip olmaktadırlar. Talat ve Enver gibi zevatın mazarratını (zararlarını, ziyanlarını) nasıl bütün bir millet çekiyorsa matbuat (basın) namına birkaç şahsın irtikap eylediği (kötü iş işlediği, rüşvet yedigi) bu fenalıkları korkarım ki hepimiz çekmiş olmalıyız.

İşte bu fenalıklara karşı dahi mücadele etmeye vazife bilenlerdeniz. Vâki olacak tecavüzler iftiralar bizi bu maksattan ayırmayacaktır. Çünkü nazarımızda menfaat-ı umûmiye herşeyin fevkindedir.”

Görüldüğü gibi, Fethi Bey bu cevabında kendisinin Enver ve Talat Paşalara karşı olan duygu, düşünce, durum ve tutumunu ayrıntılarıyla belirtmektedir. Yine MİNBER’de (Mustafa Kemal Paşa ile Mülâkat)¹³ ve (Ahmed Hulki) imzası ile Mustafa Kemal Paşa hakkındaki (Nihüfte Bir Sima) başlıklı yazı¹⁴; MİNBER’cileri İttihatçılıkla suçlayan ve onlara iftiralar yağdıran Ali Kemal’in yazdıklarına¹⁵ verilen (Sabah Başmuharririne) başlıklı yazılarda¹⁶; imzasız olmakla beraber Ali Fethi Bey’in yazdığı kuşkusuz (Tehlike Karşısında)¹⁷ v.b. gibi başmakalelerde; İsmail Hâmi Bey’in (Bir Cürm-ü Meşhud) ve Ali Şükrü Bey’in (Sabah Ser-muharriri Ali Kemal Bey’e)¹⁸ yazılarında gazete ve mensuplarının İttihat ve Terakki liderleri ile izledikleri, uyguladıkları politikaya karşı bulduklarına dair pek çok bilgi ve açıklamalar bulunmaktadır.

Millet ve vatanımızın büyük tehlikelerle karşı karşıya bulunduğu bu endişeli dönemde, hükûmetleri sert tenkitleriyle uyarmaya ve İttihatçıların düştükleri hatalara düşmemeye çağırın MİNBER’in Enver ve Talat Paşalara olduğu kadar Tefik ve Ferid Paşalara karşı da şiddetle muhalefet bayrağı açan bir yayın yaptığı sabittir.

¹³ Minber, 17 Kasım 1918 Pazar, Nu. 16, s. 1 ve 2

¹⁴ Ahmed Hulki: Nihüfte Bir Sîmâ, Minber, 19 Kasım 1918 Salı, Nu. 18, s. 1

¹⁵ Ali Kemal: Ocak ve Ocaklılar, Sabah, 1 Aralık 1918 Pazar, Nu. 10431, s. 1

¹⁶ Minber, 12 Aralık 1918 Perşembe, Nu. 41, s. 1

¹⁷ Minber, 14 Aralık 1918 Cumartesi, Nu. 43, s. 1

¹⁸ Minber, 15 Aralık 1918 Pazar, Nu. 44, s. 1

Yukarıda andığımız Ahmet Hulki imzalı 18 Kasım 1918'de kaleme alınmış yazı ise, âdeta 19 Mayıs 1919'u haber veren şu gerçekten ilginç cümle ile son bulmaktadır: "Herhalde istikbâl-i vatan, MUSTAFA KE-MAL PAŞA'dan büyük hizmetler beklemekte haklıdır."

Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsünün adı manasına gelen "MİNBER", Ali Fethi Okyar'la Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaklaşa çıkardıkları bir yayın organı olarak Millî Mücadele'nin ilk müjdecisi, başlangıç adıdır. Bize göre MİNBER, Millî Mücadele ile İttihat ve Terakki arasında yanlış ilişkiler kuran, gerçeğe ters düşen yorumlara kalkışan yanlış yerli ve yabancı araştırmacıları düzeltmeye yarayacak değerli bir kaynaktır.